

В. В. БАЄВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АТО УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 33–39

У багатьох зарубіжних країнах учасникам бойових дій надається не тільки медична допомога, а й фізична та психологічна реабілітація. Проаналізована нормативно-правова база України свідчить про недосконалість законодавчих змін, які б унормували порядок надання психологічних реабілітаційних послуг учасникам АТО. Доведено, що для організації психологічної реабілітації учасників АТО доцільно використовувати не тільки зарубіжний довід, а й запроваджувати виїзний медичний туризм з використанням як провайдерів медико-психологічних послуг провідних зарубіжних клінік та реабілітаційних центрів.

Психологічна реабілітація знаходиться на перетині трьох самостійних наук — медицини, педагогіки і психології — і має багато видів (соціальна, спортивна, медична, психофізіологічна, дитяча та ін.).

Реабілітологи надають психофізіологічну допомогу людям, а також розробляють різні методики з відновлення організму, основою яких є багаторічний досвід лікарів, психологів та інших фахівців цього напрямку [5].

За даними Міністерства охорони здоров'я України, майже 80 % демобілізованих бійців АТО (Антитерористичної операції) потребують психологічної реабілітації, але психологічної допомоги потребують не тільки демобілізовані бійці, а й члени сімей загиблих, зниклих безвісти, військовополонених, переселенці з тимчасово окупованих територій [6].

Сьогоднішня система психологічної допомоги учасникам АТО має три складові:

1. Державна програма “Заходи з психологічної реабілітації постраждалих учасників антитерористичної операції”, яка фінансується з бюджету.
2. Грантові фонди та громадські організації, які проводять психологічні тренінги та консультації.
3. Місцеві центри надання психологічних послуг учасникам антитерористичної операції.

На сьогодні Центральна військово-медична комісія вже видала понад 10 тис. постанов, що зв'язують поранення, контузію, каліцтво або захворювання з участю в АТО. Станом на 15 серпня 2017 р. психологічну реабілітацію пройшли тільки 4 тис. захисників України.

За роки проведення АТО так і не були прийняті законодавчі зміни, які б унормували порядок надання психологічних реабілітаційних послуг. З аналізу норм чинного законодавства, зокрема Закону України “Про реабілітацію інвалідів в Україні” № 2961-IV від 06.10.2005 р., слід зазначити, що система реабілітації спрямована тільки на тих, хто вже має інвалідність, але не для того, щоб уникнути інвалідизації і запобігти погіршенню стану здоров'я.

Ніякі спеціальні норми з психологічної реабілітації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, чинним законодавством теж не передбачені. Протоколи із стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі (ПТСР), затверджені Наказом МОЗ “Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі” № 121 від 23.02.16 р., – єдиний документ, що стосується реабілітації військовослужбовців. Однак протоколи регулюють вузькоспеціалізовані питання ПТСР і надання допомоги військовослужбовцям у закладах МОЗ. Порядок надання допомоги при інших захворюваннях і розладах, які можуть виникнути у людини, яка пройшла через бойові дії, законодавством поки не встановлено [6].

Зміни, внесені у 2015 році в ст. 11 Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, вимагають від учасників АТО обов'язкового проходження психологічної реабілітації після повернення з районів бойових дій. Але ухвалена зазначена норма прямо суперечить основам законодавства України про охорону здоров'я, що містить пряму заборону обов'язковості і примусового медичного або психологічного втручання. А брак бюджетного фінансування остаточно унеможливує обов'язкове проходження психологічної діагностики та реабілітації учасниками АТО [2].

Наказом Міноброни № 703 від 09.12.2015 р. [3] було затверджено переліки медичних показань і протипоказань до санаторного лікування та медичної реабілітації в санаторно-курортних закладах ЗСУ. Тобто визначено перелік захворювань.

Наказом Міноброни № 702 від 09.12.2015 р. [4] затверджено Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців ЗСУ, які брали участь в АТО, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів). У Положенні зазначено, що реабілітаційні заходи проводяться з усіма військовослужбовцями зі складу військових частин, які проходять відновлення боєздатності, у зв'язку з великою поширеністю стресових розладів серед військовослужбовців.

Таким чином, згідно з Наказом після виведення з району проведення АТО для відновлення боєздатності військової частини повинен починатися етап психофізіологічної діагностики військовослужбовців. На цьому етапі особливий склад проходить обов'язкове психодіагностичне обстеження, проведе-

не штатними посадовими особами і силами позаштатних (спеціалізованих) груп.

Військовослужбовці повертаються із зони АТО не тільки з фізичними, а й психічними травмами, часто більш серйозними, ніж поранення.

Згідно із звітом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за результатами моніторингового візиту в Центр психологічної реабілітації та лікування для учасників АТО, що працює на базі Чернігівської обласної психоневрологічної лікарні, на законодавчому рівні не прописані питання госпіталізації, лікування та виписки військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги. Потрібні центри соціально-психологічної реабілітації, і бажано не на базі психлікарень, а, наприклад, на базі військових госпіталів або санаторно-курортних комплексів, задля соціалізації військовослужбовців небажано поміщати їх до пацієнтів психлікарні [1].

За програмою “Заходи з психологічної реабілітації постраждалих учасників антитерористичної операції” на санаторно-курортне лікування виділено 22 млн грн, на професійне навчання та соціальну адаптацію (короткострокові курси тощо) – 27 млн грн, на психологічну реабілітацію – 50 млн грн, всього майже 100 млн грн!

Проведено тендери на надання послуг психологічної реабілітації, які виграли 13 установ. Хоча є нарікання щодо використання грошей, виділених на реабілітацію учасників АТО. У минулому році, наприклад, практично всі тендери виграли санаторії, в яких не було психологів або вони не мали досвіду роботи з демобілізованими бійцями [6].

Лише спільна та рівноправна взаємодія держави та суспільства в такому випадку реально можлива за умови встановлення відповідного соціального діалогу як найбільш цивілізованого та демократичного механізму врегулювання нинішніх конфліктів та проблем [10].

Так, в Ізраїлі, де допомога військовослужбовцям і демобілізованим має системний характер, відсоток хварих на ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) знижений до 4–6 %, у Великобританії – до 8–10 % серед ветеранів, але, на жаль, поки у нас у країні психологічна допомога не має системного характеру [1].

Президент України Петро Порошенко заявив, що в Україні спільно з трастовими фондами НАТО розробляються програми з реабілітації українських військових, у тому числі і психологічної.

За допомогою міжнародних фондів, іноземної волонтерської допомоги, провідних клінік, оздоровчо-лікувальних, курортних та інших реабілітаційних закладів багатьох країн світу, які побоюються вкладати гроші в державний кошторис України, але готові самостійно надавати послуги, насамперед задля психологічної допомоги учасникам бойових дій в Україні, є застосування досвіду медичного туризму.

Медичний туризм – це новітня соціально-економічна галузь, розвиток якої обумовлений глобалізаційними процесами у світі. За аналітичними висновками *International Medical Travel Journal* медичний туризм перетворюється в одну з найбільш швидкозростаючих галузей [8].

На думку експертів ВООЗ, подальший розвиток медичного туризму і формування єдиного міжнародного медичного простору вже сьогодні здатний щорічно запобігти смерті 36 млн осіб, у тому числі на 10 % знизити смертність від раку і хвороб серця, психологічних хвороб, а також скоротити витрати на медичне обслуговування на 10,4 млрд дол. США [9].

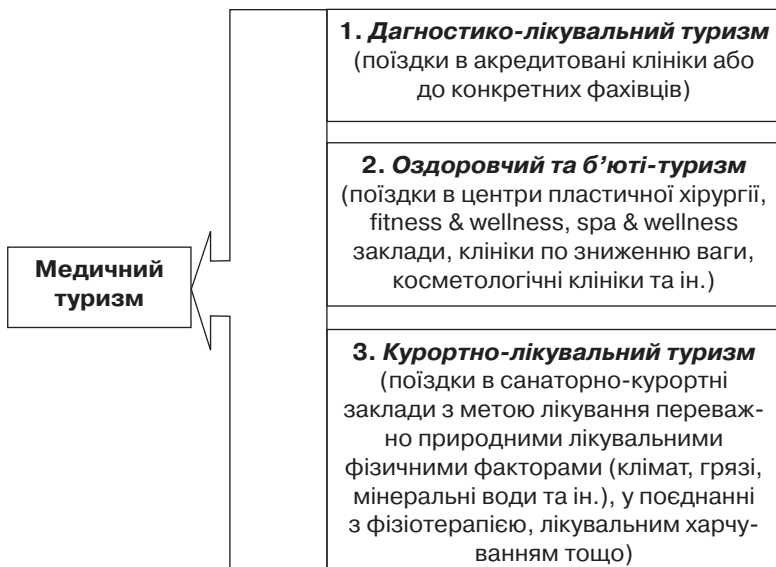
Світовий ринок медичного туризму має тенденції до зростання та диверсифікації. Виникли основні види медичного туризму: діагностико-лікувальний, курортно-лікувальний, б'юті та оздоровчий туризм (див. рисунок). У кожному з наданих видів медичного туризму можливе, а інколи і необхідне застосування психологічної реабілітації.

Основним чинником розвитку макродестинацій медичного туризму виступає кількість у країні клінік, які мають міжнародні сертифікати надавачів медичної допомоги: ESMO, ISO 17025, ISO 15189, OHSAS 18001, Baby-friendly hospital, ANAB-ANSI-ASQ National Accreditation Board, TGA/DAR/TUV CERT, SCC та акредитовані за JCI, що підтверджують якість надання медичної допомоги в закладі. Більшість спеціалізованих туроператорів медичного туризму координує свою діяльність тільки з такими закладами [11].

З метою психологічної реабілітації ветеранів АТО доцільно використовувати всі види медичного туризму: діагностико-лікувального, оздоровчого та курортно-лікувального.

Розробляючи напрями виїзного медичного туризму для ветеранів АТО, в якості провайдерів надання медичних послуг можна розглядати найвідоміші клініки з реабілітації, в тому числі і психологічної. Провідними реабілітаційними центрами, які співпрацюють з організаціями медичного туризму, є:

- реабілітаційні центри Ізраїлю:

Види медичного туризму (авторська розробка)

реабілітаційний центр Бейт Левінштейн (м. Раанан), філія в Тель-Авіві, при медичній школі ім. Саклера, реабілітаційний центр “Реут” (м. Тель-Авів), клініка Шиба Ізраїль – Тель а-Шомер, клініка Едіт Вольфсон, клініка Бейлінсон, клініка Іхілов (медичний центр “Сураські”), клініка Асаф Ха-Рофе;

- реабілітаційні центри Німеччини:

університетська клініка Дюссельдорфа (м. Дюссельдорф), клініка нейро-реабілітації “РеаНова” (м. Кельн), клініка Макса Грюндіга (м. Брюль), клініка доктора Франца Денглера (м. Баден-Баден), реабілітаційна клініка Медіан Флехтінген (м. Флетгінген), клініка Сана Дуйсбург (м. Дуйсбург) та ін.;

- реабілітаційні центри Туреччини:

медичний центр “Лів Хоспітал” (Liv Hospital) (м. Анкара, м. Стамбул), медичний центр “Анадолу” (м. Анадолу), медичний центр “Меморіал” (м. Анталія, Стамбул, Суад), мережа клінік Medicana та ін.

При впровадженні виїзного медичного туризму для ветеранів АТО доцільно розглядати такий напрям, як Ізраїль. Країна є світовим лідером у цьому напрямі та має багаторічний досвід психологічної реабілітації військово-службовців.

Також доцільно використовувати такі складові ізраїльської системи охорони психічного здоров'я:

- систему діагностики і профорієнтації;
- систему психологічної підтримки військовослужбовця;
- реабілітацію та роботу з демобілізованих;
- підтримку цивільного населення в кризових ситуаціях;
- службу по роботі з сім'ями постраждалих.

Ізраїльський напрям виїзного медичного туризму обґрунтований успіхами роботи психологічної служби армії Ізраїлю, який оцінюється за такими критеріями [7]:

- кількість людей, яким потрібна була згодом госпіталізація внаслідок прояву гострих форм психіатричної патології;
- кількість суїцидів;
- кількість девіантних дій, викликаних тією або іншою формою психічних відхилень.

Основою роботи ізраїльських психологів є вербальне обстеження всіх військовослужбовців — які працюють в армії на постійній основі, так і резервістів, з подальшим розробленням рекомендацій (психотерапія у спеціальних центрах, різні форми відпочинку, групові заняття). Така методика визнана найякіснішим методом обстеження, що знижує перераховані показники практично до “нуля”.

Організацією психологічної допомоги військовослужбовцям Ізраїлю займаються Міністерства охорони здоров'я, оборони і внутрішніх справ, які створили єдиний координаційний штаб для координації сил у кризових ситуаціях, включаючи військові операції, великі терористичні акти, стихійні лиха. Також велика частина роботи лягає на волонтерів, яких навчають чітким методикам поведінки в конкретних ситуаціях [7].

Отже, побудова злагодженої роботи зацікавлених міністерств, служб, громадських та волонтерських організацій в Україні може зайняти багато часу, а фахової висококваліфікованої психологічної реабілітації учасників АТО бійці потребують вже сьогодні.

Для повноцінного функціонування системи психологічної реабілітації військовослужбовців та інших постраждалих внаслідок бойових дій необхідно залучати Всесвітню та Українську Асоціацію Медичного Туризму, Раду з світової інтеграції охорони здоров'я (СГІН), іноземних спеціалістів і сертифіковані клініки з величезним досвідом надання фахової допомоги за рахунок кошторису благодійних фондів, цільової фінансової та медичної допомоги іноземних держав.

Джерела

1. *Блудшая М.* Старые методы реабилитации лишь ухудшают состояние бойцов [Електронний ресурс] // Общественно-правовой портал “Ракурс”. URL: <http://gacurs.ua/767-psihologicheskaja-reabilitacija-vojennyh>
2. *Лавренко В.* Психологическая и медицинская реабилитация военнослужащих: что нового в законодательстве? [Електронний ресурс] // Зеркало недели. Украина. URL: https://zn.ua/SOCIUM/psihologicheskaya-i-medicinskaya-reabilitaciya-voennosluzhaschih-chno-novogo-v-zakonodatelstve-246295_.html
3. Про затвердження переліків медичних показань та протипоказань до санаторного лікування і медичної реабілітації в санаторно-курортних закладах Збройних Сил України: Наказ Міністерства Оборони України від 09.12.2015 р. № 703 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1681-15>
4. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів): Наказ Міністерства Оборони України від 09.12.2015 р. № 702 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16>
5. Психологическая реабилитация [Електронний ресурс] // Оздоровительный центр Сыча Сергея Евгеньевича. URL: <http://www.sych.com.ua/metodiki-lecheniya/psihologicheskaya-reabilitaciya/>
6. *Тарасова А.* Психологическая реабилитация участников [Електронний ресурс] // Деловая столица. URL: <http://www.dsnews.ua/society/aleksandra-tarasova-psihologicheskaya-reabilitatsiya-uchastnikov-14072016150000>
7. *Фельдман А.* Организация психологической помощи военнослужащим на примере армии Израиля [Електронний ресурс] // Страна врачей. 2015. URL: <http://medstrana.com/articles/6029/>
8. Medical Tourism Climate Survey 2014 [Електронний ресурс] // International Medical Travel Journal. 2014. March. URL: <http://www.imtj.com/resources/research-and-statistics/medical-tourism-climate-survey-2014/>
9. Tourism White Paper. [Електронний ресурс] // World Health Organization. 2015. URL: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2015_TOC.pdf

10. *Holovaty M.* The state and society: The conceptual foundations and social interaction in the context of formation and functioning of states // *Economic Annals – XXI.* 2016. № 9–10. P. 4–8.
11. *Лечебный Туризм* // *Никита Первый.* URL: <http://nikitafirst.com.ua/lechebnyi-turizm#sthash>

Баев В. В. Медичний туризм як інструмент психологічної реабілітації учасників АТО України. *З метою психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції на сході України, членів їх сімей та переселенців доцільним вбачається залучення грошових надходжень міжнародних фондів, благодійних організацій, які за допомогою інструментарію медичного туризму в своїх країнах зможуть надавати висококваліфіковане лікування в реабілітаційних центрах та спеціалізованих клініках з великим досвідом надання спеціалізованої допомоги.*

Баев V. V. Medical tourism as an instrument of psychological rehabilitation of participants of the ATU of Ukraine. *For the purpose of psychological rehabilitation of participants in the antiterrorist operation in the east of Ukraine, members of their families and migrants, it is expedient to attract funds from international funds and charitable organizations that, through medical tourism tools, will be able to provide highly qualified treatment in their countries in rehabilitation centers and specialized clinics with tremendous experience provision of specialized assistance.*

Баев В. В. Медицинский туризм как инструмент психологической реабилитации участников АТО Украины. *С целью психологической реабилитации участников антитеррористической операции на востоке Украины, членов их семей и переселенцев целесообразным видится привлечение денежных поступлений международных фондов, благотворительных организаций, которые с помощью инструментария медицинского туризма в своих странах смогут предоставлять высококвалифицированное лечение в реабилитационных центрах и специализированных клиниках с большим опытом оказания специализированной помощи.*

Надійшла 11 грудня 2017 р.